

УДК 339.543.012

О. А. Мосякіна, аспірант кафедри
державного управління та митної справи
Університету митної справи та фінансів

МИТНА ПОЛІТИКА ТА ПРИНЦИПИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Присвячено узагальненню теоретичних підходів до визначення принципів реалізації митної політики України. Запропоновано авторський підхід до формування переліку та визначення сутності принципів реалізації митної політики в Україні з огляду на міжнародний досвід та згідно з європейськими стандартами. Проаналізовано принципи реалізації митної політики та принципи здійснення зовнішньоекономічної діяльності України.

Ключові слова: митна політика; принципи митної політики; зовнішньоторговельні відносини; митна справа; європейські стандарти принципів зовнішньоекономічної діяльності; фритредерство; протекціонізм; автаркія.

The article is devoted to definition of principles of implementation of customs policy of Ukraine. The author offers an examination of this issue, the definition of principles of implementation of customs policy in Ukraine and the improvement of them according to European standards. The analysis of the principles of customs policy implementation and principles of implementation of foreign economic activity of Ukraine.

Key word: customs policy; the principles of customs policy; trade relations; customs matter; European standards; principles of foreign economic activity; free trade; protectionism; autarchy.

Постановка проблеми. Митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі. Митну політику в цілому можна визначити як систему політико-правових, економічних та інших широкомасштабних заходів, спрямованих на реалізацію і захист внутрішньо- та зовнішньоекономічних інтересів держави з метою активного і цілеспрямованого здійснення політичних і соціально-економічних перетворень в умовах формування ринкової економіки і відповідних ринкових суспільних відносин. На сучасному етапі державотворення, коли Україна розпочала свій шлях до ЄС, проблеми формування та реалізації митної політики стають усе актуальнішими. На жаль, є необхідність докорінно змінювати підходи до реалізації митної політики в Україні та політики взагалі. Також слід корегувати національну нормативно-правову базу щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняних наукових працях достатньо уваги приділяється питанням державного управління у сфері ЗЕД (Л. Івашова, В. Ченцов, Т. Калінеску), нормативно-правового регулювання ЗЕД та митної справи (Д. Приймаченко, С. Ківалов, Б. Кормич). Проблеми формування й реалізації митної політики висвітлено у працях таких учених, як І. Бережнюк, П. Пашко, О. Борисенко, Й. Рисіч, Н. Осадча та ін. Проте в науковій літературі немає єдиного бачення щодо принципів реалізації митної політики, що й спонукало до написання даної статті.

© О. А. Мосякіна, 2015

Мета статті – висвітлення та узагальнення наявних теоретичних аспектів щодо визначення й характеристики основних принципів реалізації митної політики в Україні в контексті імплементації зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Митна політика України виступає різновидом державної політики, її основним функціональним завданням є забезпечення захисту національних інтересів та національної безпеки України в економічній, політичній, екологічній, соціальній та інших сферах. Митна політика ґрунтується на базових національних інтересах та відповідних аспектах державної політики національної безпеки, яка здійснюється шляхом реалізації відповідних стратегій, концепцій, законів, доктрин та програм у різноманітних сферах державної діяльності.

Як зазначено авторами підручника “Митна справа” [1], митна політика підпадає під вплив тих самих соціальних та політичних законів, що й державна політика взагалі. На конкретний зміст митної політики держави впливають певні об’єктивні фактори, серед яких слід визначити такі.

Економічні – загальний стан економіки країни, особливості її економічної системи, особливості розвитку окремих галузей економіки, наявні зовнішні економічні зв’язки, стан світових економічних відносин тощо.

Ідеологічні та політичні фактори – програми уряду щодо захисту внутрішнього ринку та окремих його сфер, екологічної безпеки країни, охорони моралі та духовності.

Міжнародні фактори – членство держави у різноманітних міжнародних організаціях, наявність двосторонніх та багатосторонніх міжнародних угод, участь держави в митних та економічних союзах, підтримка певних міжнародно-правових та економічних санкцій, політика уряду щодо надання преференцій окремим державам тощо.

Митну політику України в цілому можна визначити як систему політико-правових, економічних, організаційних та інших широкомасштабних заходів, спрямованих на реалізацію і захист внутрішньо- та зовнішньоекономічних інтересів держави з метою активного і цілеспрямованого здійснення політичних і соціально-економічних перетворень в умовах формування ринкової економіки і відповідних ринкових суспільних відносин. Митна політика України становить серцевину митної справи, всі складники якої призначені для вдосконалення та ефективної реалізації цієї політики. Митна політика України історично була першою формою державного регулювання зовнішньої торгівлі. Основними засобами здійснення митної політики України є встановлення митного режиму переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, застосування митних тарифів, митних податків та інших платежів.

Митна політика України має сприяти забезпеченню економічної безпеки України. Економічна безпека – це такий стан економічної держави, який гарантує гідний рівень соціального, політичного та оборонного існування й ефективний прогресивний розвиток держави, незалежність її політичних інтересів від можливих зовнішніх і внутрішніх економічних факторів.

Як відомо, існує три види митної політики: фритредерство, протекціонізм, автаркія.

Фритредерство – вільна торгівля. Економічна політика держави, що підтримує вільну торгівлю та виступає проти втручання в господарську діяльність підприємства. Передбачає вільний обмін, що дозволяє таким чином використовувати потенціал кожної держави для створення її національного багатства.

Протекціонізм – економічна політика держави в міжнародній торгівлі, спрямована на заохочення розвитку національної економіки та її захист від іноземної конкуренції шляхом упровадження високих митних тарифів на імпортовані товари, обмеження та

повної заборони ввезення певних товарів, а також вжиття інших заходів економічної політики, в тому числі нетарифних інструментів регулювання експортно-імпортних операцій.

Автаркія – державна політика, яка спрямована на створення замкнутої, самодостатньої економіки, яка має задовольнити всі потреби держави. До створення такої економіки вдаються агресивні країни, що готуються до війни, або країни, яким загрожує зовнішня агресія (наприклад, санкції) і в яких немає надії на гарантовану допомогу інших країн.

В умовах трансформації вітчизняного законодавства та реформи виконавчої влади залишаються не повною мірою вирішеними питання ролі митної політики та комплексності визначення, складових цієї політики в системі загальнодержавної політики, а також механізмів її забезпечення [2].

Діалектична природа митної політики обумовлює наявність, крім національних інтересів і національної безпеки взагалі, певних динамічних принципів, які розкривають зміст національних інтересів держави на даному етапі та якими керуються компетентні органи державної виконавчої влади в розробці митної політики і проведенні її в життя. Такі принципи можна знайти в законодавчих актах з митних питань та певних програмних документах: посиланнях Президента, програмах діяльності Кабінету Міністрів, інших концептуальних документах, програмах діяльності політичних партій і рухів тощо.

Розглядаючи процес формування державної митної політики України та системи регулювання зовнішньоторговельних відносин взагалі, нам слід визначити основні їх принципи. Ці принципи мають самостійне значення як концентроване вираження змісту тих завдань, що стоять нині перед державою в митній сфері. Вони забезпечують взаємозв'язок законодавства, що регулює зовнішньоекономічні відносини, та митної політики України. На основі аналізу національного законодавства та практики інших країн автори підручника “Митна політика України” сформувавши низку галузевих принципів формування та здійснення митної політики України, а саме [3].

Принцип єдності митної політики як складової зовнішньої політики України. Митна політика України є складовою державної зовнішньої політики і має формуватися відповідно до цілей та принципів останньої, завдань захисту національних інтересів і національної безпеки. Митна політика за своїм змістом є складовою зовнішньополітичних позицій держави і в деяких випадках політична частина останніх має пріоритет перед економічною.

Принцип єдності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та контролю за її здійсненням. Згідно з ч. 1 ст. 8 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” Україна самостійно формує систему та структуру державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на її території. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності має забезпечувати: захист економічних інтересів України та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; створення рівних можливостей та умов для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форми власності та всіх напрямів використання доходів і здійснення інвестицій; заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму у сфері зовнішньоекономічної діяльності [4]. Важлива складова регулювання зовнішньоекономічної діяльності – система державного контролю, а також принципів митного регулювання, що пронизують усю митну систему і є визначальними під час здійснення митної політики. Цей контроль здійснюється з метою забезпечення дотримання державними органами, підприємствами та їх службовими особами, а також громадянами порядку переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів.

Принцип єдності тарифної політики України. Згідно зі ст. 3 Закону України “Про Єдиний митний тариф” єдиний митний тариф України – це систематизований

звід ставок мита, яким обкладаються товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі цієї території. Ставки Єдиного митного тарифу України єдині для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності, організації господарської діяльності та територіального розташування, за винятком випадків, передбачених законами України та її міжнародними договорами.

Також Єдиний митний тариф України встановлює на єдиній митній території України обкладення митом предметів, що ввозяться на митну територію України або вивозяться з цієї території. Важливо зазначити, що Єдиний митний тариф України базується на міжнародно визначених нормах і розвивається в напрямі максимальної відповідальності щодо загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і правил митної справи [5].

Принцип єдності митної території України. Він ґрунтується на понятті територіальної юрисдикції держави. Митна територія встановлює сферу дії митного суверенітету держави. Цей принцип важливий для забезпечення сплати мит, митних платежів, застосування інших засобів митного регулювання. Принципу єдності митної території не суперечать правові норми, що встановлюють виключення певної території України зі складу її митної території, як-от: територія вільних економічних (митних) зон, митних та вільних складів, яка вважається такою, що розташована за межами митної території України. Згідно зі ст. 9 МКУ територія України, зайнята сушею, територіальне море, внутрішні води і повітряний простір, а також території вільних митних зон, штучних островів, установи і споруд, створені у виключній (морській) економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України, становлять митну територію України [6].

Принцип юридичної рівності та недискримінації, виключення невинуватого втручання держави у зовнішньоекономічну діяльність. Цей принцип ґрунтується на ст. 42 Конституції України, яка гарантує кожному право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом [7]. Відповідно, ст. 2 Закону України "Про Зовнішньоекономічну діяльність" визнає рівність перед законом усіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, незалежно від форм власності, в тому числі держави, під час зовнішньоекономічної діяльності. Забороняються також будь-які, крім передбачених цим Законом, дії держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності за формами власності, місцем розташування та іншими ознаками; визнається неприпустимість обмежувальної діяльності з боку будь-яких її суб'єктів, крім випадків, передбачених цим Законом [4].

Митна політика України виступає різновидом державної політики, а її головним функціональним завданням є забезпечення захисту національних інтересів та національної безпеки України в політичній, економічній, соціальній, екологічній та інших сферах. З огляду на комплексність принципів митної політики слід зазначити, що вони визначаються з урахуванням принципів у сферах забезпечення національної безпеки, зовнішньоекономічної діяльності, митного регулювання та принципів діяльності митної служби України.

Проаналізувавши вищенаведені принципи, на нашу думку, необхідно додати до них таке.

Оскільки зовнішньоекономічна діяльність – це сукупність напрямів, форм і методів торговельно-економічного, науково-технічного співробітництва, а також кредитних та валютно-фінансових відносин нашої країни із зарубіжними державами з метою ефективного використання переваг міжнародного поділу праці. Принципи, на яких ґрунтується здійснення зовнішньоекономічної діяльності:

– свободи зовнішньоекономічного підприємництва;

- забезпечення юридичної рівності й неприпустимості дискримінації;
- суверенітету в здійсненні ЗЕД;
- юридичної рівності й недискримінації;
- забезпечення верховенства закону;
- захисту суб'єктів та об'єктів ЗЕД;
- еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу під час ввезення та вивезення товарів.

Урахування цих принципів у контексті розвитку митної політики дозволить суттєво поліпшити стан реалізації митної справи. При цьому на сучасному етапі розвитку державності в усіх сферах державно-управлінської діяльності важливе дотримання *принципу прозорості всіх процедур, що пов'язані з митними формальностями й митним контролем*. Саме це забезпечить ефективну протидію тіншовим оборудкам у сфері ЗЕД і суттєве надходження до бюджету країни митних платежів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Принципи реалізації митної політики переплітаються з принципами, на яких ґрунтується реалізація зовнішньоекономічної діяльності. На нашу думку, є необхідність корегування національної нормативно-правової бази так, щоб це сприяло виведенню економіки держави на міжнародний рівень, допомогло залучити зовнішні інвестиції (на благо країни) та при цьому не знищити національне підприємництво.

Оскільки митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі, то доповнення їх переліку принципами, на яких ґрунтується здійснення зовнішньоекономічної діяльності, а також принципом прозорості всіх процедур, що пов'язані з митними формальностями й митним контролем, є необхідною умовою її ефективної реалізації.

Отже, дотримання принципів під час реалізації митної політики України необхідне, оскільки саме принципова позиція держави під час здійснення митної політики гарантує рівні умови для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та безпеку держави в її здійсненні. Компаративний аналіз стану дотримання принципів реалізації митної політики в сучасній Україні та провідних зарубіжних країнах має стати предметом подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Дубініна А. А. Митна справа : підручник / А. А. Дубініна, С. В. Сорокіна, О. І. Зельніченко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 320 с.
2. Митна політика та митна безпека України : монографія за заг. ред. П. В. Пашка, І. Г. Бережнюка. – Хмельницький : Мельник А. А., 2013. – 338 с.
3. Ківалов С. В. Митна політика України : підручник / С. В. Ківалов, Б. А. Кормич. – Одеса : Юридична література, 2002.
4. Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України № 959-ХІІ від 16.04.1991. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12/page2>
5. Про Єдиний митний тариф [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2097-12>
6. Митний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України № 4495-VI від 13.03.2012. – Режим доступу : <http://www.sfs.gov.ua/mk/rozdil-1/glava-1>
7. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996. – Режим доступу : <http://www.zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>